

Ervin Budiselić

Važnost Božje sveobuhvatne priče kao okvira za tumačenje pripovijesnih i nepripovijesnih dijelova hebrejske Biblije¹

Pomen celovite Božje zgodbe kot okvira za razlago pripovednih in nezgodovinskih delov hebrejskega Svetega pisma

The Importance of God's Comprehensive Story as a Framework for Interpreting the Narrative and Non-historical Parts of the Hebrew Bible

Sažetak: U članku se istražuje potreba čitanja Biblije kao jedne sveobuhvatne priče unatoč tomu što sadrži različite književne vrste, radnje i podradnje, likove itd. Također, ističe se da čak i oni nepripovijesni dijelovi Biblije sadrže priču i/ili su dio neke veće priče koju moramo imati na pameti kada ih čitamo i/ili tumačimo. U tu svrhu, u prvom dijelu članka opisuje se i definira se pojam Božje sveobuhvatne priče, a nakon toga u drugom dijelu se na odabranim primjerima (Zakon, rodoslovlja, Psalam 1) pokazuje kako izgleda tumačenje kada se ona uzme u obzir ili se zapostavi. U članku se zaključuje da je nanovo otkrivanje Božje sveobuhvatne priče onako kako je on zapisana u Bibliji toliko važno jer u protivnom, kršćanstvo ne samo da nanosi štetu židovstvu, već i samo sebe uskraćuje od spoznaje punine Božje riječi ako iščitava Bibliju jedino u skladu s teološkim sustavima koji su se razvili tijekom povijesti Crkve.

Ključne riječi: pripovijest, priča, inkluzija, Postanak 3,15, Zakon, rodoslovlja, Psalam 1

Izveček: *V članku raziskujemo potrebu po branju Svetega pisma kot ene celovite zgodbe, čeprav vsebuje različne literarne zvrsti, zaplete in zastranitve, like itd. Poudarjamo, da tudi nezgodovinski deli Svetega pisma vsebujejo zgodbo in/ali so del neke večje zgodbe, ki jo moramo imeti v mislih, ko te dele beremo in/ali interpretiramo. Zato je v prvem delu prispevka opisan in opredeljen pojem celovite Božje zgodbe, v drugem delu pa smo z izbranimi primeri*

1 Članak je napisan kao dio istraživačkog projekta Biblijskog instituta u Zagrebu: »Narativ i metanarativ biblijskog Psaltira i biblijske psalmodije: kako priča u biblijskoj poetskoj naraciji služi prijenosu sadržaja i poruke.«

(Postava, rodoslovje, Psalm 1) ponazorili razliku med interpretacijom, ki upošteva celovitost Božje zgodbe, in tisto, ki je ne. Zaključili smo, da je ponovno odkrivanje celovite Božje zgodbe, kot je zapisana v Svetem pismu, nad vse pomembno, saj v nasprotnem primeru krščanstvo ne le škodi judovstvu, ampak je, če razume Sveto pismo le v skladu s teološkimi sistemi, ki so se razvili v zgodovini Cerkve, tudi samo prikrajšano za spoznavanje polnosti Božje besede.

Ključne besede: pripoved, zgodba, vključitev, Geneza 3:15, Zakon, rodovniki, Psalm 1

Abstract: *The article explores the need to read the Bible as one comprehensive story despite the fact that it contains different literary genres, plots and subplots, characters, etc. Also, it is pointed out that even the non-historical parts of the Bible contain a story and/or are part of some larger story that we must have in mind when we read and/or interpret these parts. For this purpose, the first part of the article describes and defines the concept of God's comprehensive story, and the second part shows, using selected examples (the Law, genealogy, Psalm 1), what the interpretation looks like when God's comprehensive story is taken into account or neglected. The article concludes that the rediscovery of God's comprehensive story as it is written in the Bible is crucial because otherwise, Christianity not only harms Judaism, but also deprives itself of knowing the fullness of God's word if it reads the Bible only in accordance with theological systems that have developed during the history of the Church.*

Keywords: narrative, story, inclusion, Genesis 3:15, Law, genealogies, Psalm 1

Uvod

Kada pristupamo Bibliji, moramo biti svjesni barem dvije stvari. Prvo, Biblija u svom kanonskom obliku jest jedna knjiga koja je zapravo *kompilacija* određenog broja spisa (izvora, dokumenata, knjiga). Ti su spisi nastali tijekom dužeg vremenskog razdoblja, napisani su od strane raznih autora i to na tri različita jezika. Drugo, Biblija sadrži veliki broj književnih vrsti (proroštvo, povijest, poeziju, evanđelja, poslanice, apokaliptiku, itd.), no prema Feeju i Stuartu (1999, 83) jedna književna vrsta se ističe:

Biblija sadrži više pripovijesti od bilo koje druge književne vrste. Preko četrdeset posto Staroga zavjeta je pripovijest. Budući da Stari zavjet predstavlja tri četvrtine cjelokupnog biblijskog materijala, ne čudi da je pripovijest najčešća književna vrsta u Bibliji. Slijedeće starozavjetne knjige djelimično su ili potpuno sastavljene kao pripovijesti: Postanak, Jošua, Suci, Ruta, 1 i 2 Samuelova, 1 i 2 Kraljevima, Ezra, Nehemija, Daniel, Jona i Hagaj. Uz to Izlazak, Brojevi, Jeremija, Ezekiel, Izaija i Job imaju značajne pripovjedačke (naracijske) dijelove. U Novome zavjetu, veliki dijelovi Evanđelja i cijela Djela spadaju pod pripovijesti.

No, u svoj toj raznolikosti i svu tu raznolikost na okupu drži i povezuje činjenica da Biblija priča *Božju sveobuhvatnu priču* tj. Božju meta-priču. Tim Gray (2021) pojašnjava važnost čitanja Biblije imajući na umu tu činjenicu: »Sveobuhvatna priča koju nam Biblija otkriva je ključ za pronicanje jedinstva Svetog pisma. Ova priča nam omogućuje tumačiti Pismo u svjetlu njegova cjelokupnog sadržaja i jedinstva koje posjeduje. Ovo je jedno od načela, na koje nailazimo prilikom tumačenja Svetog pisma, a koje nam pomaže da ne izgubimo 'širu sliku' pred brojnim pričama, likovima i detaljima.«

Ukoliko je ovo što Gray i drugi teolozi govore točno, to nam daje osnovu da čak i unutar onih dijelova Biblije koji nisu po svojoj formi pripovijest tražimo prisutnost ili tragove te sveobuhvatne Božje priče. Stoga, namjera ovoga članka je prije svega hermeneutska: pokazati kako Božja sveobuhvatna priča utječe na tumačenje Svetoga Pisma. Da bismo to mogli uraditi, prvo moramo definirati tu Božju sveobuhvatnu priču, a onda na odabranim primjerima pokazati kako izgleda tumačenje tih tekstova kada uzmemo u obzir tu priču ili ju zapostavimo. Zapostavljanje te priče dovodi do površnog tumačenja određenih tekstova ili do njihovog izokretanja.

1 Što je Božja sveobuhvatna priča?

Kada govorimo o pripovijesti, onda govorimo o nekoj radnji. Ta radnja ima svoj uvod ili početak, zaplet, vrhunac te rasplet ili završetak. Biblija svako odgovara ovoj formi. Prije svega, možemo govoriti o *velikoj inkluziji* Biblije. Naime, radnja Biblije započinje sa stvaranjem koje završava sedmi dan s počinom. Jednako tako kraj Biblije završava s novim stvaranjem koje također završava počinom. Nicholas J. Haydock (2016, 83) tako primjećuje sljedeće:

Rest has no small part to play in this; it is the defining quality of God's world prior to the fall and it is the defining quality of the eventual new creation. Within these two bookends framing the metanarrative are the stories which prefigure the ending to come. The more dominant stories or strands within the metanarrative are defined by the hoped for restoration of God's eternal rest; notably

Israel's conquest of the land, the construction of the temple and the expectation of the coming Son of David.

I upravo nam takav isti početak i kraj daje okvir koji sažima sve ono što se dešava između i daje nam smjernice kako tumačiti Bibliju.

Također, tu Božju sveobuhvatnu priču možemo podijeliti na razne činove ili ključne dijelove. Na tom tragu Mark L. Strauss (2011, 59) ističe da ako želimo naći svoje mjesto u biblijskoj priči, moramo poznavati njezinu radnju. Strauss nadalje ističe kako razni teolozi na različite načine sažimaju radnju Biblije pa tako navodi N. T. Wrighta koji radnju Biblije vidi kao dramu od pet činova (stvaranje, pad, Izrael, Isus i Crkva) te Craiga Bartholomewa i Michaela W. Goheena (2007, 13.21) koji ovome dodaju šesti čin: novo stvorenje.

Ta drama dakle započinje s jednim likom: Bogom koji *stvara*, no Strauss (2011, 59) primjećuje da priča o stvaranju u Postanku nije priča o Bogu (njegova biografija), već je to *naša* priča tj. priča Božjeg odnosa s ljudima čija je svrha da nas nauči Božjim putovima. Vrhunac tog stvaranja jest čovjek kojeg Bog smješta u Edenski vrt, a test čovjekove poslušnosti jest drvo spoznaje dobra i zla.

Drugi čin te priče je *pad*. Pad ne pogađa samo čovjeka koji postaje duhovno mrtav iako fizički odmah ne umire, već i cjelokupno stvorenje. Zato Strauss (2011, 60) ističe kako sve što je krivo danas – svo zlo, sukobi, bolesti, prirodne nepogode i smrt – rezultat je tog pad čovjeka u grijeh. No s ovime biblijska priča ne završava jer nam ostatak Biblije zapravo govori o tome što Bog poduzima da bi spasio ljudski rod i njegovo stvorenje iz stanja u kojem se našlo. Stoga sve pojedinačne biblijske priče, zakoni, proroštva, prisposdobe, psalmi, izreke, poslanice itd., jesu dio te Božje sveobuhvatne priče.

Na tragu obnove odnosa koji je narušen, treći čin Božje sveobuhvatne priče posvećen je *Izraelu* i Bogu koji obnavlja taj narušeni odnos putem saveza i Strauss (2011, 61) smatra kako Božji plan spasenja zapravo počiva

na seriji saveza.² Kao dio svakog saveza Bog obećava providnost, zaštitu i spasenje za svoj narod, a za uzvrat Bog očekuje da ga njegov narod ljubi, sluša i služi mu. Poslušnost savezu donosi *shalom*, ispravan odnos s Bogom i sigurnost u zemlji. Neposluh rađa sudom, patnjom i progonstvom. Priča o Izraelu naravno započinje s Abrahamom (*pojedinaac*) kojeg Bog u Postanku 12 izabire da od njega prvo stvori *obitelj* pa *narod* koji će biti izabrani rod koji će zauzvrat posredovati (povratiti) Božju prisutnost (kraljevstvo Božje) narodima svijeta. Tom istom čovjeku i njegovoj obitelji, Bog daje ime, zemlju i blagoslov, kao i obećanje da će preko njega taj stvaralački blagoslov proširiti na sve narode svijeta.

Sažimajući priču o izlasku iz Egipta i stvaranju naroda, sinajskom savezu, osvajanju Obećane zemlje i saveza s Davidom te tog zatvorenog kruga neposluha koji rađa osudom, kao četvrti čin Strauss (2011, 63) navodi *Isusa koji donosi kraljevstvo i ostvaruje otkupljenje*. Ovaj čin predstavlja vrhunac unutar Božje sveobuhvatne priče, ali i priče čitavog ljudskog roda. Isus predstavlja ispunjenje svega što je prije bilo najavljeno, ali također on je sam Bog, stvoritelj i obdržavatelj svega što postoji koji svojim milosrdnim činom žrtvovanja obavlja odnos sa svojim stvorenjem.

Peti čin jest *Crkva* koja to ostvareno otkupljenje naviješta narodima svijeta putem misije i učenitstva. Ako Isusovo djelo predstavlja konačni čin spasenja, Strauss (2011, 64) to vidi kao nastavak te priče koja tako postaje i naša priča jer zadire u naše vrijeme i prostor.

Konačno, šesti čin spada na budućnost, a on se tiče *novog stvorenja* čime se dovršava otkupljenje. Strauss (2011, 64) napominje kako je Isusovo djelo spasenja vrhunac Božje priče, ali ne i njezin završetak. Biblija započinje s »U početku...« te stvaranjem sadašnjeg neba i zemlju i završava s novim početkom tj. stvaranjem novog neba i zemlje. No da bi nastalo to »novo normalno«, Bog mora osuditi zlo, izbaviti pravedne te uspostaviti univerzalnu Božju vladavinu koja će povratiti njegovu prisutnost u stvorenje tako da Bog opet može, kao u Edenskom vrtu, prebivati među svojim stvorenjem.

2 Za više o važnosti pojma »savez« u judaizmu i kršćanstvu vidi članak Časni (2021).

1.1 Božja sveobuhvatna priča: tri razine pripovijesti

Osim promatranja Božje sveobuhvatne priče kao jednu veliku inkluziju ili podjele na razne činove ili ključne dijelove, ta se priča može promatrati i kroz njezine različite razine. Pa tako prema J. Richard Middletonu (2014) možemo govoriti o tri različite razine pripovijesti gdje radnja započinje na prvoj razini, spušta se na drugu pa na treću, i onda se vraća nazad prema drugoj te prema prvoj razini. Dakle, 1, 2, 3 pa nazad na 2 prema 1. U tom slučaju govorimo o hijazmu, ali ne književnom već konceptualnom.

Prva razina pripovijesti odnosi se na stvaranje u kojem Bog stvara čovjeka da vlada i upravlja zemljom. Postanak 1 i 2 daju nam kombinaciju čovjekove vlasti nad biljnim i životinjskim svijetom tj. čovjek jest odgovoran da prakticira svoj autoritet za Božju korist prema neljudskom dijelu stvorenja. No taj uzgoj (poljoprivredni i stočarski) Middleton (2014, 60) vidi kao osnovu za stvaranje složene društvene organizacije i kulturološkog razvoja.³ No Biblija nam govori kako su ljudi zloupotrijebili autoritet koji im je Bog dao, pobunili su se protiv njega i okrenuli se jedan protiv drugoga. To sve oslobađa lanac nasilja među ljudima (Post 4-11) kojeg čak ni poplava ne uspije riješiti, jer prema Postanku 8,21, stanje ljudskih srdaca ostaje isto. Stanje biva još gore u Postanku 11 gdje svjedočimo kako pojedinačno zlo postaje »kraljevstvo« što rezultira još većim zlom.

S Postankom 12 svjedočimo *drugoj razini pripovijesti* koja se tiče Abrahama tj. Izraela. Ta razina pripovijesti obuhvaća ostatak hebrejske Biblije kao i najveći dio Novog zavjeta. Budući da je ljudski rod kao cjelina posrnuo, Bog izabire jednog pojedinca od kojeg će stvoriti narod. Prema Middletonu (2014, 61), »[t]he purpose of this calling or election is that they might be new agents or helpers, precisely to impact the human race, the original agents, in the fulfillment of their original calling«. Tako možemo reći da Abraham u biti predstavlja mini verziju izvornog Božjeg plana

3 »Ultimately the human vocation is a cultural mandate, grounded in agriculture, but including all forms of technological, societal, artistic, and intellectual production.«

kojeg Bog ima za ljudski rod.⁴ Abraham i njegovo potomstvo jest stoga *sredstvo* preko kojeg Bog želi obnoviti izvornu svrhu ljudskog roda time što će ukloniti zapreku grijeha i nasilja.

Treća razina pripovijesti jest skup pojedinaca od Mojsija do Isusa, i ono što im je zajedničko da oni pomažu Izraelu da on ispuni svoje poslanje. Drugim riječima ti likovi s treće razine pripovijesti pomažu drugoj razini (Izraelu u cjelini) da ona ispuni svoju nakanu za prvu razinu (cjelokupni ljudski rod). Primjerice, to što je Izrael (2. razina) u egipatskom ropstvu predstavlja zapreku za prvu razinu (ljudski rod). Stoga Bog podiže Mojsija (3. razina) da pomogne Izraelu kako bi on mogao ispuniti svoju svrhu za cjelokupni ljudski rod (1. razina).

I baš kao što je Mojsije taj koji omogućuje ispunjenje blagoslova obećanog Abrahamu tako što Bog preko njega izbavlja svoj narod, daje mu Toru koja ima za cilj stvoriti zajednicu koja hoda Božjim putovima, omogućuje prebivanje Boga među narodom kroz izgradnju Šatora sastanka te ih u konačnici priprema ih za osvajanje Obećane zemlje, svi ostali likovi te razine, svaki na svoj način, pomažu Izraelu da bude u stanju blagosloviti čitav ljudski rod (Middleton 2014, 63).

Nakon osvajanja Obećane zemlje za očekivati je da će sada Izrael biti u stanju ispuniti svoju zadaću, no knjiga Sudaca svjedoči o tome kako Izrael zapada u idolopoklonstvo koje rađa moralnim posrtanjem kaznom. Iako Bog podiže suce koji služe kao izbavitelji, spirala posrtanja se nastavlja kroz cijelu hebrejsku Bibliju (uz časte izuzetke). Asirsko uništenje Sjevernog kraljevstva (Izraela) u 8. st. te babilonsko sužanjsvo Južnog kraljevstva (Jude) u 6. st. koje rezultira uklanjanjem iz zemlje predstavlja ponavljanje sudbine Adama i Eve tj. gubitak blagoslova. Čak i nakon povratka iz zatočeništva u svoju zemlju, Izrael je se i dalje nalazi u glibu grijeha i pod vlašću stranih naroda (osim kratkog razdoblja pod Makabejcima). Middleton (2014, 67)

4 »God first promises to protect Abraham and to bless him with a large family – indeed a nation – and with its own land (Gen. 12:1-3). The parallel with the original human purpose, to fill the earth, suggests that this new human family will be a small-scale version (a microcosm) of the flourishing that God intended for all humanity. Yet the flourishing of Abraham's family is not the ultimate purpose for which he has been called. In five texts in Genesis (starting with 12:3), God tells Abraham, Isaac, and Jacob that the long-term purpose of their election (including that of their descendants) is that through them all the nations or families of the earth will find blessing.« (Middleton 2014, 61)

stoga primjećuje sljedeće: »Together, these internal and external problems constitute what seems like an insurmountable impediment to God's purposes for the flourishing of the covenant people (level 2 of the plot) and therefore also for humanity and the created order (level 1 of the plot).«

Iako Isusova žrtva predstavlja kulminaciju Božjeg spasonosnog djelovanja koja nadvladava sile zla, smrti i grijeha koje su držale ljude u ropstvu te omogućuje ljudima obnovu odnosa s Bogom, jedan s drugim te poretom stvaranja, Middleton (2014, 67–68) ističe kako je važno shvatiti da Isus pripada likovima treće razine pripovijesti čija je svrha pomaganje Izraelu:

However, it is important to note that in terms of the plot structure of the Bible, Jesus came initially not to save the world from sin, but rather to restore Israel to righteousness and blessing. This is not just an irrelevant technicality of history; it is crucial for our understanding of the role of Jesus as the turning point in the macronarrative of Scripture. As the Bible understands it, God sent Jesus as a helper or agent to restore Israel to its purpose and task, and through Israel ultimately to impact the human race. Indeed, Jesus fulfilled the Abrahamic task of bringing blessing – first to his own people, as Peter makes clear in an early sermon in Acts... So before Jesus is the savior of the world, he is the savior of Israel, restoring them to their status and role as God's elect people.

Ako je ovo što Middleton tvrdi ispravno, to bi nas trebalo vratiti na konceptualni hijazam prethodno spomenut, jer ako Isusovu službu shvatimo kao treću razinu pripovijesti, tada Veliki nalog kojeg Isus daje svojoj židovskoj Crkvi u Mateju 28 – nalog koji uključuje poslanje poganima – tada to poslanje nije ništa drugo doli ispunjenje svrhe Abrahamovog poziva gdje Izrael napokon postaje u mogućnosti pronijeti Božji blagoslov svim narodima. Upravo ta druga razina pripovijesti karakterizira Djela apostolska te predstavlja pozadinu pisanja Pavlovih poslanica i drugih novozavjetnih dokumenata. Činjenica da u 1 Petrovoj 2 Petar koristi jezik Izlaska 19 za Crkvu Isusa Krista koja se sada sastoji od Židova i pogana, svjedoči da se ovdje radi o drugoj razini pripovijesti. No isti tekst (Izlazak 19) koristi se i u Otkrivenju 5,9-10, ali s jednom razlikom:

Kadar si da uzmeš knjigu i da otvoriš njezine pečate, jer si bio zaklan i svojom krvi iskupio Bogu ljude od svakog plemena, jezika, puka i naroda, i 'učinio ih za našega Boga' 'kraljevstvom svećenika' i oni će kraljevati na zemlji.

Ovdje iskupljenje ljudi i njihova misija koja je opisana kao kraljevstvo svećenika, u konačnici rezultira njihovim kraljevanjem na zemlji. Time je krug biblijske priče zatvoren i u ovom konceptualnom hijazmu ponovo se nalazimo na prvoj razini pripovijesti. I kada Bog svoje spasonosno djelovanje dovede do kraja, taj završni čin Božje sveobuhvatne priče rezultirati će ne izbjavljenjem vjernika sa zemlje na nebo, već novim (obnovljenim) stvorenjem.

1.2 Božja sveobuhvatna priča kroz prizmu Postanka 3,15

Još jedna nit vodilja koja sve spaja dijelove Biblije u jednu priču jest i spomen »sjemena«. Nakon pada u grijeh, Jahve proklinje zmiju, a kao dio te kazne ističe se i sukob između dva sjemena:

Neprijateljstvo ja zamećem između tebe i žene, između roda [heb. *zera*] tvojeg i roda [heb. *zera*] njezina; on će ti glavu satirati, a ti ćeš mu vrebati petu.

Prema John H. Waltonu (2001, EPUB Location 246/921) Postanak 3,15 u kršćanstvu se tradicionalno shvaća kao obećanje spasenja koje će doći kroz Mesiju. Stoga se ovaj tekst ponekad naziva i proto-evanđelje. No je li to baš tako? Walton (2001, EPUB Location 247/921) ističe sljedeće:

Does »seed« refer to one person or many? There is nothing in the grammar that demands it refer to one person, though certainly the door is left open for the possibility. That evidence being ambiguous, the next step is to look at the hermeneutical issues involved. If we explore the text in light of the author's intention and the initial audience's understanding, it is difficult to see how they would conclude that the text foretells the coming of a single person (seed) who would bring victory. The repetition of the same verb describing the battle and the ambiguity concerning the seed do not commend such a reading. If we want to explore the possibility

of an intention in the text that transcends the original author-audience matrix, we must establish the ground rules in order to determine how such a transcendent intention can be identified within an authority framework. In other words, if the Genesis audience did not understand this as prophecy of the Messiah, whose idea was it and why should we believe them?

Prema Waltonu (EPUB Location 246-248/921), hebrejska Biblija nigdje ne koristi Postanak 3,15 za razvoj mesijanskih očekivanja niti je to slučaj sa literaturom koja nastaje u međuzavjetnom razdoblju, uključujući literaturu iz Kumrana. Što se tiče Novog zavjeta, prema Waltonu je začuđujuće da se nigdje ne navodi kako Isus ispunjava Postanak 3,15. Rimljanima 16,20 i Galaćanima 3,16 jesu dva teksta koja aludiraju na Postanak 3,15, no u Rimljanima »noge« koje gaze Sotonu nisu Kristove već crkve u Rimu. U Galaćanima tekst se ne povezuje sa sjemenom Eve već Abrahama, a jednina koju ovdje Pavao ističe (»potomku«, a ne »potomcima«) ne znači da Pavao kaže kako je ta imenica u Postanku 3,15 napisana u jednini već da je zbirna imenica (predstavlja kolektiv). U tom smislu jedan (Isus) predstavlja mnoštvo no ta Isusova predstavnička uloga ne tiče se čitavog ljudskog roda već Izraela. Walton (EPUB Location 248/921) stoga zaključuje:

If we are going to take the text at face value, even on a canonical scale, we must conclude that 3:15 describes only the ongoing struggle between evil (represented by the serpent and all representatives of evil that succeed it) and humanity generation through generation. Such a position does not deny Christ's victory over Satan or the importance of messianic interpretation, nor does it dilute the messianic element in Old Testament theology. It simply seeks to give the author's intention pride of place in the exegetical process so as to preserve the authority links of the text.

Ostavljajući po strani moguće kontraargumente Waltonovoj tezi o nedostatku mesijanskog značenja Postanka 3,15, naša pažnja treba biti usmjerena na činjenicu koju Walton ističe, a to je trajnost tog »sukoba sjemena« jer on uistinu karakterizira Bibliju.

Pažljivim iščitavanjem onoga što slijedi nakon Postanka 3,15, vidljivo je kako biblijski pisac brižno prati priču tko je čije sjeme, a to se prepoznaje prema korištenju pojma »sjeme«, rodoslovljima te savezima.⁵ Pojam »sjemena« povezuje se s linijom koja vodi od Adama, Šema, Noe do Abrahama, a kasnije s Abrahamovim potomstvom = Izraelom. U tu svrhu rodoslovlja koja se javljaju između Postanka 3 i 12 (Post 5, 10 i 11) imaju svrhu pokazati tu liniju *sjemena* žene, a kasnije s Abrahamom i njegovim potomstvom Jahve sklapa saveze (s Abrahamom Post 15 i 17; s Izraelom Izl 19-24, s Davidom 2 Sam 7, s domom Izraelovim i Judinim = Novi savez Jer 31).

Stoga, kada iščitavamo povijest i događaje izraelske povijesti, neminovno ih moramo promatrati kroz tu prizmu *sukoba sjemena*, budući da se ta priča prenosi i u Novi zavjet.⁶ Prema Ponovljenom zakonu 4,37, izbavljenje Izraelaca iz Egipta bilo je izbavljenje Božjeg »sjemena« (*zera*) iz Egipta koji se inače opisuje kao »kuća ropstva« (usp. Izl 20,1-2). Dakle, ropstvo u Egiptu kao i pokušaj zatiranja Izraelaca nije bila samo ljudska nakana nekog čovjeka već i odraz sukoba koji je počeo u Postanku 3,15. Jahvin boj protiv Amalečana u Izlasku 17,16 također nije neka proizvoljna volontaristička *ad hoc* odluka već odraz sukoba sjemena. Znakovito je i da kada Jošua pred Jerihonom prije početka herema susreće anđela Jahvinog s mačem u rukama (Još 5,13-15) to je prikladan uvod u ono što slijedi, jer je i on također odraz *sukoba sjemena*. Sukob Izraelaca i Filistejaca kroz prizmu sukoba Davida i Golijata također je sukob sjemena, a isto vrijedi i za napad Amonaca, Moabaca i onih »iz Seirske gore« u 2 Ljetopisa 20,15 kada Jahve kaže da je taj sukob »Božji rat«. Psalam 37,28 koji spominje zatiranje sjemena bezbožnika ili Psalam 83,5 koji spominje dušmane i mrzitelje Boga koji žele zatrijeti Božji narod da se »ime Izrael više ne spominje« također stoje na tragu tog sukoba, a ista stvar dešava se u Esterinoj knjizi kada Haman odluči pogubiti Izraelski narod (3,6-15).

5 Ova tema detaljnije je obrađena u Ervin Budiselić, *Ključne biblijske teme* (Zagreb: Biblijski institut, 2020), 2. poglavlje.

6 Po Božjoj providnosti Novi zavjet započinje evanđeljem po Mateju koje započinje rečenicom: Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ »Knjiga postanka [rodoslovlja] Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova«. Iz te uvodne rečenice odmah je jasno što će biti naglasak Matejevog evanđelja, a to je priča o sjemenu. Isus je sjeme iz roda Davidova tj. Abrahamova. Samim time, sukob sjemena nastavlja se i u Novom zavjetu (vidi korištenje pojma σπέρμα u Novome zavjetu, posebice Otk 12,17).

Svi ovi predloženi načini čitanja Biblije priče (velika inkluzija, činovi, razine pripovijesti ili sukob sjemena) predstavljaju načine kako je moguće čitati i iščitavati Božju sveobuhvatnu priču koja je zapisana u Bibliji. Svi ti načini nisu isključivi već se nadopunjuju i omogućuju povezivanje biblijskih tekstova i knjiga u jednu smislenu cjelinu.

2 Primjeri Božje sveobuhvatne priče u odabranim tekstovima

Nakon što smo definirali Božju sveobuhvatnu priču u Bibliji, u ovome dijelu članka pokazat ćemo na odabranim starozavjetnim primjerima kako je moguće različito protumačiti Bibliju ovisno o tome tumačimo li te tekstove u skladu s Božjom sveobuhvatnom pričom ili bez nje. Zašto je to bitno? To je bitno zato što jedan od mogućih ključnih razloga biblijske nepismenost čak i onih koji godinama čitaju Bibliju jest poznavanje Biblije kao skupine manje ili više nepovezanih »stihova«. Vjernik možda napamet poznaje veći ili manji broj biblijskih tekstova, ali je upitno koliko prosječan vjernik: a) čita pojedini tekst u kontekstu biblijske knjige unutar koje se nalazi; b) čita pojedini tekst u kontekstu sveobuhvatne biblijske priče. Jer bez obzira o kojoj se književnoj vrsti radi, svaki dio Biblije sadrži neku »priču« ili je pak dio jedne veće priče što nam onda i nameće nužnost čitanja Biblije na takav način.

2.1 Zakon

Kao prvi primjer uzet ćemo pojam »zakon«. Prvih pet knjiga hebrejske Biblije koje nazivamo »Zakon« ili »Petoknjižje« obično se povezuju sa Zakonom tj. zapovijedima. No to ne znači da se Petoknjižje sastoji samo ili većinom od zapovijedi. Naprotiv, većina Petoknjižja jest pripovijest unutar koje nalazimo zapovijedi – točnije njih 613. Zašto je to važno? Zato što, ukoliko ne vidimo da se te zapovijedi nalaze u kontekstu Božjeg spasonosnog djelovanja, to nas može dovesti do svakojakih pogrešnih zaključaka.

Primjerice, među evanđeoskim kršćanima u Hrvatskoj ponekad se može susresti učenje koje kaže da su se Židovi spašavali djelima, a mi se danas spašavamo po milosti. Rečeno drugim riječima, ispada da su Židovi trebali držati Zakon ako su htjeli biti spašeni. No takvo tumačenje negira činjenicu da su Židovi već bili spašeni kad su primili Zakon jer je čin

izbavljenja iz Egipta čin spasenja. I znakovito je da prva Božja zapovijed sadrži priču – priču koja služi kao kontekst i uvod za ostale zapovijedi koje slijede: »Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva. Nemoj imati drugih bogova uz mene.« (Izl 20,1-3; Pnz 5,6-7) Ovo Jahve izgovara prije ceremonije sklapanja sinajskog saveza: on ih je izbavio i on jest njihov Bog čak i *prije* sinajskog saveza (Izl 24). Nadalje, Jahve sklapa savez s Izraelcima na temelju njihovog obećanja da će držati Zakon (Izl 24,7-8). Dakle, čak i tu vidimo kako milost prethodi savezu jer su Izraelci ušli u njega bez da su morali držati Zakon prije toga. Stoga John D. Garr (2015, 145–146) s pravom primjećuje sljedeće:

One of the greatest prevarications ever made by Christians against the Jewish people has been the argument that »Jews are saved by works of obedience to the law« while »Christians are saved by grace through faith«. Neither Scriptures nor the Jewish people teach (or ever taught) that Jews are saved by works. Above all other people on the earth, the Jewish people have understood that their unique status before God as his chosen people is the result of God's limitless *chesed*, not their own works. They did not choose God, God chose them in their father Abraham, and he further chose them as a nation when he summoned them to Mt. Sinai and joined them to himself in a covenant. Jews, therefore, affirm that their salvation is through the sovereign choice of divine *chesed*. »For any good Jew, the law is a sign of God's grace and love. It has nothing to do with earning salvation,« a rabbi once said.

Na tom tragu Peter Enns (2000, 430) izjavljuje kako je Bog dao zapovijedi Izraelcima zato da napravi razliku između njih i ostalih naroda. Naime, Izrael je trebao odražavati Božju narav u svojem ponašanju i na taj su način trebali svjedočiti ostalim narodima da je Jahve Bog što je trebalo rezultirati time da se ti narodi okrenu tj. obrate Jahvi i počnu štovati njega. Nadalje, zapovijedi su dane ljudima koji su već otkupljeni ne bi li mogli još potpunije odražavati sliku Božju među poganskim narodima kojima su bili okruženi. Budući da je Izrael trebao biti svjetlo poganima, Deset zapovijedi dane su kao sredstvo postizanja tog cilja.

Drugi učestali stav koji je usko povezan s prethodnim jest taj da su Zakoni i milost dvije odvojene kategorije. Drugim riječima, Zakon je jedno, a milost

je drugo. Primjerice, Roderick W. Cole (2015, 87) govoreći o Isusovoj službi spominje kako su Zakon i Proroci upućivali na milost i ispunjenje koje će se desiti u Kristu te navodeći Ivana 1,17 ističe kako taj tekst govori o »velikoj dihotomiji«: Zakonu i milosti. Ta dihotomija pretpostavlja da Zakon i milost stoje u suprotnosti te da je Stari zavjet »vrijeme Zakona«, a s Isusom započinje »vrijeme milosti«. No i takvo tumačenje posljedica je zanemarivanja Božje sveobuhvatne priče.

John D. Garr nam je i tu od pomoći jer smatra kako su kršćani napravili jako lošu stvar kada su nametnuli dihotomiju između Zakona i milosti do te mjere da ponekad ispada kako jedno isključuje drugo. Jer, milost je antiteza Zakonu, a Zakon je suprotan milosti. Garr također ističe kako neki teolozi idu toliko daleko da tvrde kako zakon uništava milost i obrnuto, a tu ideju da Božji zakon ne sadržava milost ili da Božja milost u sebi ne sadrži Zakon naziva zastrašujućom i heretičkom. No Garr (2015, 146) ističe još jednu posljedicu ovakve lažne dihotomije koja ima utjecaja na kršćansku hermeneutiku:

In history, the law-grace dichotomy became one of the dominant themes in the heresy of supersessionism, the idea that Christianity was God's choice to replace Judaism and that Christians had been chosen by God to replace the Jews. Though the Church continued to recognize the Hebrew Scriptures as the »Old Testament,« in effect, it hijacked the Jewish Scriptures by adopting an almost exclusively allegorical methodology⁷ that made it possible for the church to conscript all the blessings of the *Tanakh* for itself while leaving all the curses for the Jews.

Enns (2000, 430) primjećuje kako je teško održati ovu dihotomiju budući da Zakon također zauzima važno mjesto u Novom zavjetu. Također, Enns ističe kako Zakon u Novome zavjetu trebamo promatrati u kontekstu milosti baš kao i u Starome zavjetu. Upravo zato i Isus (Mt 5,21-30; 15,1-9; 19,18-19) i Pavao (Rim 13,8-14; Ef 6,1-4) mogu pozvati tu novu Božju zajednicu

7 Vidi Andreas J. Kostenberger i Richard Duane Patterson, ur., *Invitation to Biblical Interpretation: Exploring the Hermeneutical Triad of History, Literature and Theology* (Grand Rapids: Kregel, 2011), str. 83; Richard M. Edwards, *Scriptural Perspicuity in the Early English Reformation* (NY: Peter Lang, 2009), str. 45; Christopher A. Hall, *Reading Scripture with the Church Fathers* (Downers Grove: IVP, 1998), str. 102.

da drži te zapovijedi. Svrha tih zapovijedi nije da budemo dobri građani već da bismo mogli bolje odražavati Božju sliku budući da smo povezano s uskrslim Kristom.

Sve ovo trebalo bi nas još jednom podsjetiti da kada pristupamo Zakonu i promišljamo njegovu ulogu za Izrael i/ili za nas danas, to ne možemo raditi mimo konteksta Božje sveobuhvatne priče. Komentirajući tekst Izlaska 19,4, Göran Larsson (1999, 129) s pravom nas podsjeća da Sinajski savez nije utemeljen na osnovu onoga što su Izraelci napravili za Jahvu već na temelju onoga što je Jahve napravio za njih, jer njihovo izbavljenje iz Egipta nije bilo uvjetovano njihovom poslušnošću.⁸ Stoga i nije čudno, kao što smo već prethodno spomenuli, da Dekalog započinje s pričom izbavljenja iz Egipta. I dok se u kršćanstvu smatra kako je taj tekst preambula Dekalogu, u židovstvu to se smatra prvom zapovijedi, a to je sve rezultat toga što ne postoji jedan način kako isčitavati tih »deset riječi«. No bez obzira kako ih gledali, Doug Ward (2001) opravdano ističe sljedeće:

Regardless of how the words are counted, Exodus 20:2 shows that they are based on God's grace in saving His people. As a result, the commandments that follow should not be viewed as burdensome regulations, but as the people's appropriate response to the great love God had shown them. Law and grace are not at odds; instead, they are inextricably tied together in the close covenant relationship that God was establishing with Israel.

2.2 Rodoslovlja

Striktno govoreći, rodoslovlja u Bibliji po svojoj formi ne spadaju u pripovijest, No ona u sebi sadrže određenu poruku te ih je nemoguće razumjeti izvan pripovijesti unutar koje se nalaze. Međutim rodoslovlja se često preskaču u čitanju Biblije jer su dosadna. Pa tako William M. Templeton (2010, 142) ustvrđuje: »Genealogies in Scripture are commonly known

8 »This is the foundation of the covenant, properly not understood as a legal contract but as a loving relationship, predicated not upon what the people of Israel are to do, but upon what God himself has done unconditionally for them. So far, we have not found a single word that God lays down as a condition to save his people out of Egypt. The disobedience, ingratitude, and obstinacy of the people have not led to a change in God's mind. Without fail, God has taken care of them and given them all they need. They have experienced the Lord's grace, an overwhelming loving-kindness.«

as boring passages, mainly because we cannot pronounce their name, nor do we recognize many of them; hence, we are generally unconcerned and skip over these non-important verses.« David A. de Silva (2000, 159) naziva rodoslovlja najmanje zanimljivim dijelovima biblijskih tekstova suvremenom zapadnom čitatelju, no ona sadrže važne informacije te mogu biti sastavljena na različite načine, ovisno što se njima želi poručiti. Sukladno tome, rodoslovlja mogu biti *linearna* prateći trenutni naraštaj unatrag do njegovog izvora što uključuje utemeljitelja ili posebno značajnog pretka, ili *segmentirana* kada se ide unatrag možda svega nekoliko naraštaja, ali se tada uključuju više od jednog pretka pojedinog naraštaja (rođaci ili čak njihovi potomci).⁹

Tako nam Postanak 10 donosi zanimljivu priču o Noinim sinovima: Šemu, Hamu i Jafetu.¹⁰ Iako još u tom trenutku Jahve nije pozvao Abrahama niti postoji narod zvan Izrael, rodoslovlje Postanka 10 daje nam najavu onoga što će se dešavati kasnije u izraelskoj povijesti. Sinovi Hamovi i Šemovi u odnosu na sinove Jafeta imaju duža rodoslovlja, a to je zato jer će se među Hamovim sinovima nalaziti neki od Izraelovih najbližih susjeda koji će u pripovijesti hebrejske Biblije imati značajan političko-kulturno-vjerski utjecaj na Izrael. Hamovim sinovima posvećen je Postank 10,6-20, a Šemovim Postanak 10,21-31. U konačnici Abraham tj. Izrael potječe od Šema, no rodoslovlje Postanka 10 govori nam kako su Hamovi sinovi Kuš što je područje južno od Egipta (Sudan ili Etiopija), a vjerojatno pokriva tamnoputa plemena koja žive južno od Egipta; Misrajim tj. Egipat; Put se povezuje s Somalijom ili Libijom, no prema Gordon J. Wenhamu (1998, 221) ova tumačenja imaju svoje probleme; te Kanaan što je pojam koji se odnosi na narode koji borave na teritoriju današnjeg Izraela, Libanona i dijelova Sirije.

9 »Za razliku od rodoslovlja u 5,3-32, koje ide od Adama do Noe u pravocrtnoj liniji, toledot Noinih sinova nabroja svu njihovu djecu, i tek se u drugom naraštaju reducira na jednog potomka ili nekoliko važnijih potomaka. Tako je nabrojeno sedam Jafetovih sinova, a od njih sedam nabrajaju se samo potomci njegova prvorođenca Gomera, koji je imao tri sina, te četvrtog sina Javana, koji je imao četiri sina.« (Odrlić 2011, 420).

10 Jafet je vjerojatno najstariji sin (Post 10,21), Šem je drugi, a Ham najmladi (Post 9,24). No to je predmet rasprava. »In 9:24 the reference to Ham as the youngest brother leaves it to our verse to sort out who is the older between Shem and Japheth (see 9:24 discussion). Jewish tradition and some modern commentators interpret the Hebrew of 10:21 so as to make Japheth the elder brother to Shem (so NIV, AV). Most English versions, however, interpret Shem as 'Japheth's older brother'. Thus our author has shown in yet another way that Shem has priority among the three sons, despite coming third in the table, with the actual chronological order of birth Shem, Japheth, and Ham.« (Mathews 1996, 461)

I tako u Postanku 10,6-7 već imamo začetak radnje koja će obilježiti gotovo cijelu hebrejsku Bibliju budući da su Egipat i Kanaan dvije civilizacije s kojima će Izrael imati neprestane sukobe i trvenja. Egipćani će ih učiniti robovima, a Kanaanci će imati neprestani duhovni utjecaj na Izraelce. No, Kušev sin Nimrod koji se spominje u 10,8 služi kao najava i poveznica s onime što će se desiti u Postanku 11,1-9, no također najavljuje dva carstva koja će također porobiti Izraelce.¹¹ Waltke i Fredricks (2001, 168–169) stoga ističu sljedeće:

The following biographical notation foreshadows the Tower of Babel and explains the racial, political, and spiritual origin of Babylon and Assyria, the two great Mesopotamian powers that conquered Israel and held them as exiles. Nimrod founds his empire on naked aggression (10:8). His might is so great that it becomes proverbial in Israel (10:9). His empire included all of Mesopotamia, both Babylonia in the south (10:10) and Assyria in the north (10:10–12). As the chief centers of his empire, he founds the great city of Babylonia, most notably Babylon (10:10), and subsequently, having moved into Assyria, greater Nineveh (10:11).

No u svim tim imenima, podjelama, teritorijama, obiteljskim i inim vezama, ne smijemo smetnuti s uma da je rodoslovlje iz Postanka 10 dio jedne *veće priče* o »sukobu sjemena« koji započinje u Postanku 3,15 kao što smo već prethodno istaknuli. Shodno tome, Biblija dijeli ljude na dvije vrste: one koji pripadaju sjemenu žene kao što su to bili Abel ili Šet te one koji pripadaju sjemenu zmije kao što to bili Kain i njegovo potomstvo. Dakle, iako su svi ljudi fizički potomci žene, neki su ljudi duhovno potomci žene, a neki potomci zmije (usp. Waltke 2007, 324–325). No ako znamo da je svrha sjemena žene uništiti zmiju, to nam daje naočale kroz koje možemo čitati čitavu Bibliju svjesni da nam ona opisuje sukob ta dva sjemena.

Rodoslovlje u Postanku 10 prema tome ima svrhu pokazati nam put od Adama do Abrahama prateći put izabranog sjemena žene koje ima

11 »Moreover, the means by which Nimrod achieves his ascendancy suggests that his distinction came by aggressive force rather than the gradual diffusion of peoples as shown elsewhere by the table. Nimrod in that sense was typological of how ancient Near Eastern empires came into existence.« (Mathews 1996, 448)

zadaću poraziti zmiju. A to je pak važno ne samo zato da to izabrano sjeme uvijek ima na pameti svoju zadaću i poslanje, nego i zato da oni koji se trenutno nalaze na strani sjemena zmije znaju gdje mogu pronaći spasenje. Ako spojimo podjelu naroda iz Postanka 10 gdje je jasno da Egipat i Babilon stoje na strani sjemena zmije s Psalmom 87, onda dolazimo do toga da su to rodoslovlje i taj psalam povezani istom pričom – pričom u kojoj je vidljivo kako Jahve želi da se sjeme zmije obrati njemu i učini ga svojim Bogom. Komentirajući Psalm 87,⁴ Walter Brueggemann (2010, 111–112) ističe kako se ponekad ovaj tekst tumači kao poticaj Židovima raspršenim u Babilonu da na Jeruzalem gledaju kao na svoj dom. No Brueggemann ističe kako se 4. stih treba tumačiti u svjetlu 6. stiha što znači da psalmista vidi kako poganski narodi (Egipat, Babilon, Filisteja, Tir, Etiopija) nazivaju Jeruzalem svojim domom zato što ih Bog Siona naziva svojim narodom. Stoga Brueggemann (2010, 112) zaključuje: »Actually, this perspective should not be as surprising as many commentators find it, for it is a recurrent claim that God's choice of Abraham and Israel meant that 'in you all the families of the earth shall be blessed' (Genesis 12:3).« Istaknimo i to kako ovo tumačenje koje Brueggemann zagovara ne bi imalo smisla ako ne bi postojala podjela naroda u Postanku 10 u skladu s podjelom koja počinje u Postanku 3,15. Istaknimo i to da je teško primijetiti i prihvatiti tumačenje Psalm 87,⁴ koje Brueggemann predlaže ako osoba nije svjesna važnosti i značenja Postanka 3,15.

2.3 Psalm 1

Psalm 1 također je dobar primjer kako se neki biblijski tekst može različito protumačiti ovisno o tome tumači li ga se u kontekstu Božje sveobuhvatne priče ili mimo nje. Augustin, primjerice, ovako započinje svoj komentar Psalma 1:

Blessed is the man that has not gone away in the counsel of the ungodly Psalm 1:1. This is to be understood of our Lord Jesus Christ, the Lord Man. Blessed is the man that has not gone away in the counsel of the ungodly, as the man of earth did, 1 Corinthians 15:47 who consented to his wife deceived by the serpent, to the transgressing the commandment of God. Nor stood in the way of sinners. For He came indeed in the way of sinners, by being born as sinners

are; but He stood not therein, for that the enticements of the world held Him not. (Schaff 1888)

Za Augustina tematika psalma nije povezana s osobom koja drži Zakon i onom koja se ruga Zakonu, već on u njemu vidi suprotnost između Krista i Adama (»man of earth«) te se vraća unatrag do Edenskog vrta i pada u grijeh. U skladu s općepoznatim načelom da se Krista treba tražiti u Starome zavjetu (Kaiser 2014), Augustin tumači ovaj psalam kristološki, a Mike Higton (2008) ustvrđuje kako je takav način čitanja ovog psalma prisutan među naraštajima kršćana i ustvrđuje kako je Augustin smatrao da je to *doslovno* značenje tog psalma.

Lutherov pristup Psalmu 1 ponešto je drugačiji. On odbacuje one koji tumače psalme povijesno, a ne proročki jer smatra da to odražava slijeđenje židovskih rabina koji su krivotvoritelji i izmišljači židovskih ispraznosti. Tumačeći psalam 1,1 Luther izjavljuje:

Whatever is said literally concerning the Lord Jesus Christ as to his person must [also] be understood allegorically of a help that is like him, and ... tropologically of any spiritual and inner man against his flesh and the outer man. Let this be made plain by means of examples. »Blessed is the man who walks not [in the way of sinners].« (Ps 1:1) Literally this means that the Lord Jesus Christ made no concessions to the designs of the Jews and of the evil and adulterous age that existed in his time. Allegorically it means that the holy church did not agree to the evil designs of persecutors, heretics, and ungodly Christians. Tropologically this means that the spirit of man did not accede to the persuasions and suggestions of the inimical flesh and of the ungodly stirrings of the body of sin. (Higton i Muers 2012, 80)

Higton i Muers (2012, 81–82) pojašnjavaju da Luther, dakle, vidi Židove kao primjer onih o kojima psalam govori (»podrugljivci«, »grijeh«, »pljeva koju vjetar raznosi«) što znači da, ako se ovaj psalam promatra kristološki, ispada da on zapravo govori o Isusu i tu ne radi o pravednosti koja je povezana s Torom s kojom Isus ima malo ili nikakve veze. To nadalje znači da svatko onaj tko u ovom psalmu ne nađe Krista zakinut je za stvarno

značenje toga teksta.¹² Za Židove to znači da su kršćani postali novi vlasnici teksta, a oni sami, kao prethodni vlasnici toga teksta, postali su razbaštinjeni ili nadidjeni. Samim time, židovski čitatelji psalma su osuđeni jer ga nisu ispravno razumjeli (da govori o Kristu) i svrstani su na stranu zlikovaca o kojima psalmista govori te ih čeka sudbina pljeve koju vjetar raznosi.¹³

Mogli bi navesti još povijesnih¹⁴ ili suvremenih¹⁵ primjera tumačenja ovog psalma koja bi pokazala sljedeće: sklonost da se Psalm 1 se ne tumači u kontekstu Božje sveobuhvatne priče koja u velikoj mjeri obuhvaća Izrael, već se Izrael iz raznoraznih razloga preskače¹⁶ tako što se tekst produhovljava ili alegorizira te mu se nameću kasnija kanonska ili izvan-kanonska tumačenja.

Drugi način čitanja i tumačenja ovog psalma jest onaj koji uzima u obzir Božju sveobuhvatnu priču. Prije svega, ako uzmemo u obzir samu strukturu Psalma 1, on započinje s riječju »blagoslovljen«, a završava s riječju »propasti« što čini antitezu između dva puta, dva načina hodanja i dvije različite vrste čovjeka. Zanimljivo je da prva riječ u Psalmu 1 »blagoslovljen« započinje sa slovom »alef«, a zadnja riječ u psalmu »propasti« započinje sa slovom »tav« što čini prvo i zadnje slovo hebrejskog alfabeta što je vjerojatno svojevrsni način izražavanja kojim se želi reći kako psalam daje upute »od a do ž« kako živjeti pobožan i Bogu ugodan život (usp. Greidanus 2016, 47).

12 Za Luthera ovo nije plod alegorijskog tumačenja ovog psalma jer on smatra da taj psalam *doslovno* govori o Kristu.

13 Osim što se kod Luthera mogu naći antisemitske izjave povezane s Psalmom 1, Lutherovo kristološko tumačenje Psalma 1 (kontekst Novog zavjeta *jedini* je ispravan kontekst) Highton i Muers (2012, 81) smatraju problematičnim jer je ono u biti supresionističko.

14 Za primjer kako je rana Crkva alegorijski tumačila Psalm 1,1 kao da se to odnosi na zakone o prehrani u poveznici s Levitskim zakonikom 11 te Ponovljenim zakonom 14, vidi Jones 2016, posebice str. 546–549.

15 »To the Israelites, Psalm 1 meant obeying the laws in the Torah, but to modern Christians, living out Psalm 1 means first and foremost following Jesus and following his commands for life. To know how to follow Jesus and his commands, Christians need to meditate on the Bible regularly. A beneficial and practical way to meditate on God's word is through Lectio Divina.« (Martin 2018)

16 Dihotomija Zakon – milost; Izraelci su se spašavali po djelima, a mi po milosti stoga Izrael je neuspjeli pokušaj, a Isus je došao započeti nešto novo (tzv. »clean start«); Isus je ukinuo Zakon, stoga kršćani nemaju veze sa Zakonom, itd.

Drugo, Psalam 1 potrebno je promatrati u poveznici s Psalmom 2. Primjetno je da riječ »blažen« ili »blagoslovljen« (*ashre*) u 1,1 i 2,12 tvori *inkluziju* te povezuje ta dva psalma u jednu cjelinu. Ako spojimo ta dva teksta zajedno, ispada da se blagoslovljen čovjek Psalma 1 dovodi u vezu s izraelskim kraljem iz Psalma 2 (Grant 2004, 219). Nadalje, oba psalma sadrže pojam »razmišljanja« (*hagah*): u 1,2 predmet razmišljanja jest Tora, a u 2,1 taj se pojam odnosi na poganske narode koji se bune protiv Jahve. I konačno, oba psalma završavaju s glagolom »propasti« (*abad*) (1,6 i 2,12) (usp. Bullock 2018, EPUB Location 67/344) koji opisuje sudbinu bilo pojedinca bilo naroda koji su takvi.¹⁷

Treće, ako prihvatimo ono što Rolff Rendtorff (2005, 5–6) tvrdi da Tora tj. Petoknjžje predstavlja temelj za život i misao Izraelaca, to znači da se svi ostali dijelovi hebrejske Biblije povezani sa i odnose se na Toru te ih je nemoguće razumjeti bez nje. Hebrejska Biblija (koju kršćani neopravdano zovu Stari zavjet) ima tri dijela: Toru – Proroke i Spise. Budući da smo ustvrdili kako je Tora temeljni dio hebrejske Biblije, valja nam još istaknuti kako Proroci započinju knjigom Jošue, a Spisi knjigom Psalama. No ono što je znakovito jest to oba dijela hebrejske Biblije započinju s istom mišlju ili idejom. Pogledajmo ovu tablicu:

Jošua 1	Psalam 1
1,7 (הַתּוֹרָה) Tora	1,2 (בְּתוֹרָת) Tora
1,7 (לַעֲשׂוֹת) činiti	1,2 (הִגָּה) razmišlja
1,8 (הִגָּה) razmišlja	1,2 (יוֹמָם וָלַיְלָה) dan i noć
1,8 (יוֹמָם וָלַיְלָה) dan i noć	1,3 (יַעֲשֶׂה) činiti
1,8 (תִּצְלִיחַ) uspjeh	1,3 (יִצְלִיחַ) uspjeh

17 »Book 1 (Pss. 1–41) is introduced by Psalms 1 and 2. In fact, Psalm 1 seems to have been put in place as an introduction to the final edition of the book (Pss. 1–150), while Psalm 2 was an introduction to an early macro-edition of the Psalter (Books 1–3 or Pss. 2–89). Psalm 1 gives evidence of a theology that had settled on the Torah as the spiritual nerve center of the Hebrew faith. Yet, despite the probability that Psalms 1 and 2 were put in place at different times, their literary form and theological emphases are quite compatible, suggesting that the author of Psalm 1 probably composed it with Psalm 2 in view.« (Bullock 2018, EPUB Location 68/344)

Ako uzmemo sva tri dijela zajedno, nameće nam se sljedeća poruka: Petoknjižje nam donosi Toru – Zakon, Zakon kojeg treba slušati (*Shema* Pnz 6,4) tj. vršiti, jer vršenje Zakona donosi uspjeh i plodonosnost. To znači da je čitav hebrejski kanon Božjom providnošću sastavljen od tri dijela koji nam prenose jednu te istu poruku. Stoga, kada kršćani danas kažu Isus je ukinuo Zakon, zagovaraju dihotomiju Zakon – milost ili pak različitu soteriologiju za Izraelce nekad i za nas kršćane danas, prema ovakvim postavkama ispada da, ako želimo uistinu slijediti Isusov nauk potrebno je odbaciti čitav »Stari zavjet«, budući da se kroz cijelu hebrejsku Bibliju proteže jedna te ista poruka.

Četvrto, usporedba čovjeka koji razmišlja o Zakonu s plodonosnim stablom zasađenim pokraj voda tekućica čitatelja hebrejske Biblije s pravom asocira na Edenski vrt i stvara poveznicu s biblijskom konceptom mudrosti. Kada je zmija u Edenskom vrtu kušala ljude sa stablom spoznaje dobra i zla, jedna od napasti bila je i ta da je to stablo »za mudrost poželjno«. I što se desilo? Ljudi su odbacili Božju mudrost i prihvatili ljudsku/đavolsku mudrost. Stoga, onaj tko se želi vratiti Bogu nazad mora odbaciti ljudsku i prihvatiti Božju mudrosti. No gdje se nalazi ta mudrost?

Većina kršćana zna za mudrosnu literaturu i izreku da je »strah Gospodnji početak mudrosti«, no mudrost je u hebrejskoj Bibliji povezana s *torah* i *mitzwotaw* – Zakonom i zapovijedima (npr. Izreke 1,7-8). U Izrekama 3 jasno se očituje veza između »pouke« (*torah*) i »mudrosti« te »drva života«. Dakle, mudrost (*chokmah*) (3,13) koja je povezana s Zakonom i zapovijedima (3,1) vodi nas na »staze mira« (*shalom* 3,17) i predstavlja »drvo života« (*ets chaiyim* 3,18). Nasuprot toga, postoji »mudrost u vlastitim očima« (3,7) i sve ovo u Izrekama 3 daje nam sliku Postanka 3 i Edenskog vrta. Izreke nas podsjećaju na to što se desilo tada (ljudi su odlučili biti »mudri u vlastitim očima...« »vidje žena...«) i žele nas uputiti na to kako se vratiti nazad u Edenski vrt. Rješenje je: Božja mudrost = Božji zakon = Božja riječ.

Mi ljudi izgubili smo pravo na stablo života koje se nalazi u Edenskom vrtu. No, Bog nas želi vratiti nazad na put mudrosti da bismo ponovo mogli jesti s tog stabla (Otkrivenje 2,7). Ako u tom kontekstu promatramo Psalm 1, onda je i više nego bjelodano da psalmista vidi Toru kao put koji nas vodi natrag u Edenski vrt gdje možemo ponovo jesti sa stabla života.

Zaključak

Namjera ovog članka bila je pokazati načine na koje možemo iščitavati Božju sveobuhvatnu priču unutar Biblije i na odabranim primjerima pokazati kako izgleda tumačenje kada se ona uzme u obzir ili zapostavi. Također, nastojali smo pokazati da čak i oni nepripovijesni dijelovi Biblije sadrže priču i/ili su dio neke veće priče koju moramo imati na pameti kada ih čitamo i/ili tumačimo.

Odabrani primjeri (Zakon, rodoslovlje Postanka 10 i Psalam 1) pokazali su kako zapostavljanje Božje sveobuhvatne priče prilikom tumačenja dijelova Biblije vodi do izokretanja značenja nekog teksta ili teme, ili u najblažem slučaju do površnog shvaćanja istog. Ono što se posebno pokazalo u slučaju Zakona i Psalma 1 jest problematika odnosa između židovstva i kršćanstva u kojem kršćanstvo baštini hebrejsku Bibliju no istovremeno razbaštinjuje njezinog izvornog vlasnika.

I zato je nanovo otkrivanje Božje sveobuhvatne priče onako kako je on zapisana u Bibliji toliko važno jer kršćanstvo ne samo da nanosi štetu židovstvu, već i samo sebe uskraćuje od spoznaje punine Božje riječi ako iščitava Bibliju *jedino* u skladu s teološkim sustavima koji su se razvili tijekom povijesti Crkve, a ne raspoznaje zapostavlja unutarnju tapiseriju Svetog pisma koja se očituje u povezanosti biblijskih knjiga unutar hebrejske Biblije, ali i u povezanosti hebrejske Biblije s Novim zavjetom tvoreći jednu priču.

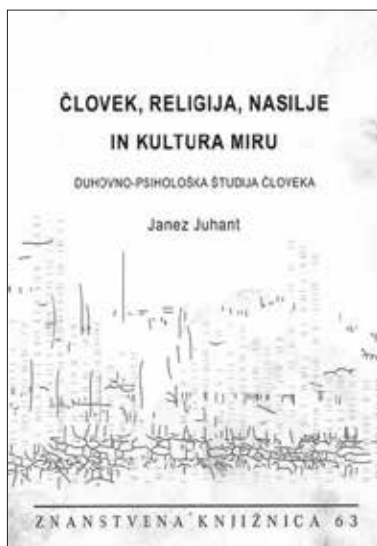
Literatura

- Bartholomew, Craig, i Michael W. Goheen.** 2007. *The Drama of Scripture: Finding our Place in the Biblical Story*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Bueggemann, Walter.** 2010. *Out of Babylon*. Nashville: Abingdon Press.
- Bullock, Hassell C.** 2018. *Encountering the Book of Psalms: A Literary and Theological Introduction*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Cole, Roderick W.** 2015. *Walking in Kingdom Grace: The Story of Humankind Fulfilling the Eternal Purpose of God*. Bloomington: WestBow Press.
- Časni, Danijel.** 2021. God's Own Covenant as the Foundation of Judaism and Christianity from the Perspective of Joseph Ratzinger. *Edinost in dialog* 76/1: 63–76. <https://doi.org/10.34291/edinost/76/casni>.
- De Silva, David A.** 2000. *Honor, Patronage, Kinship & Purity: Unlocking New Testament Culture*. Downers Grove: IVP.
- Enns, Peter E.** 2000. *Exodus*. NIV Application Commentary. Grand Rapids: Zondervan.
- Fee, Gordon D., i Douglas Stuart.** 1999. *Kako tumačiti Bibliju*. Osijek: Izvori.
- Garr, John D.** 2015. *Christian Fruit – Jewish Root: Theology of Hebraic Restoration*. Atlanta: Golden Key Press.
- Grant, Jamie A.** 2004. *The King as Exemplar: The Function of Deuteronomy's Kingship Law in the Shaping of the Book of Psalms*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Gray, Tim.** 2021. Knjiga sa sedam pečata i tajni ključ Jaganjčev – ili kako odgonetnuti Bibliju. <https://www.bitno.net/academicus/teologija/knjiga-sa-sedam-pecata-i-tajni-kljuc-jaganjcev-ili-kako-odgonetnuti-bibliju/> (pridobljeno 13. 9. 2022).
- Greidanus, Sidney.** 2016. *Preaching Christ from Psalms: Foundations for Expository Sermons in the Christian Year*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Haydock, Nicholas J.** 2016. *Old Testament Theology and the Rest of God*. Eugene: Wipf and Stock.
- Higton, Mike, i Rachel Muers.** 2012. *The Text in Play: Experiments in Reading Scripture*. Eugene: Cascade Books.
- Higton, Mike.** 2008. The Irrepressibility of Scripture: Psalm 1 Between Jews and Christians. *The Journal of Scriptural Reasoning* 7/1. <https://jsr.shanti.virginia.edu/back-issues/vol-7-no-1-january-2008-spreading-rumours-of-wisdom-the-irrepressibility-of-scripture-psalm-1-between-jews-and-christians/> (pridobljeno 13. 9. 2022).
- Jones, Scott C.** 2016. Psalm 1 and the Hermeneutics of Torah. *Biblica* 97/4: 537–551.
- Kaiser, Walt Jr.** 2014. Preaching Christ from the Old Testament: Jesus in Every Scripture. *Hermeneutics*. <https://www.lcje-na.org/wp-content/uploads/2011/11/Preaching-Christ-from-the-Old-Testament-Jesus-in-Every-Scripture-by-Dr.-Walt-Kaiser-Jr.-Her.meneutics.pdf> (pridobljeno 15. 4. 2023).
- Larsson, Göran.** 1999. *Bound for Freedom: The Book of Exodus in Jewish and Christian Traditions*. Peabody: Hendrickson Publishers.
- Martin, Ruth.** 2018. Interpretive Journey of Psalm 1 (Biblical Hermeneutics). Medium. 3. 5. https://medium.com/@ruthmartin_67587/interpretive-journey-of-psalm-1-7820405535f (pridobljeno 16. 1. 2023).
- Mathews, K. A.** 1996. *Genesis 1-11:26*. Vol. 1A. The New American Commentary. Nashville: Broadman & Holman Publishers.
- Middleton, Richard J.** 2014. *A New Heaven and a New Earth*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Odrlić, Miljenko.** 2011. Opseg i sadržaj pojma Toledot u knjizi Postanka. *Crkva u svijetu* 46/4: 411–428.
- Rendtorff, Rolf.** 2005. *The Canonical Hebrew Bible: A Theology of the Old Testament*. Leiden: Deo Publishing.

- Schaff, Philip, ur.** 1888. *From Nicene and Post-Nicene Fathers: First Series*. Vol. 8. Buffalo: Christian Literature Publishing Co. Revised and edited for New Advent by Kevin Knight. New Advent. [Http://www.newadvent.org/fathers/1801001.htm](http://www.newadvent.org/fathers/1801001.htm) (pridobljeno 13. 9. 2022).
- Strauss, Mark L.** 2011. *How to Read the Bible in Changing Times: Understanding and Applying God's Word Today*. Grand Rapids: Baker Books.
- Templeton, William M.** 2010. *Understanding Genesis*. Maitland: Xulon Press.
- Waltke, Bruce K.** 2007. *An Old Testament Theology: An Exegetical, Canonical, and Thematic Approach*. Grand Rapids: Zondervan Academic.
- Waltke, Bruce K., i Cathy J. Fredricks.** 2001. *Genesis: A Commentary*. Grand Rapids: Zondervan Academic.
- Walton, John H.** 2001. *Genesis: The NIV Application Commentary*. Grand Rapids: Zondervan.
- Ward, Doug.** 2001. Grace upon Grace: The True Meaning of John 1:17. Grace and Knowledge. 20. 11. [Http://graceandknowledge.faithweb.com/john1.html](http://graceandknowledge.faithweb.com/john1.html) (pridobljeno 16. 12. 2022).
- Wenham, Gordon J.** 1998. *Genesis 1–15*. Vol. 1. Word Biblical Commentary. Dallas: Word, Incorporated.

Znanstvena knjižnica 63

Janez Juhant

Človek, religija, nasilje in kultura miru: duhovno-psihološka študija človeka

Delo dr. Janeza Juhanta je aktualno in znanstveno poglobljeno, onstran cenениh, običajnih črno-belih ideoloških odločitev za religijo ali proti njej. Že v samem naslovu in podnaslovu sta podana oba vidika študije. Po eni strani osvetljuje, kako posamezne religije v doktrini obravnavajo vprašanje nasilja oziroma miru, po drugi strani pa je to duhovno-psihološka obravnava človeka, saj je navsezadnje človek tisti, ki dojema, razlaga in izvaja religijo tako ali drugače.

Ljubljana: Teološka fakulteta, 2018. 200 str.

ISBN 978-961-6844-65-9, 15 €

Knjigo lahko naročite na naslovu:

TEOF-ZALOŽBA, Poljanska 4, 1000 Ljubljana;

e-naslov: zalozba@teof.uni-lj.si